

Tarptautinių katalogavimo principų (ICP) ataskaita

Barbara B. TILLET

Kongreso biblioteka, Vašingtonas, JAV, el. p. btill@loc.gov

Jau daugelį dešimtmečių IFLA yra tarptautinių bibliografijos standartų centras. 1961 m. Paryžiuje IFLA surengė katalogavimo ekspertų pasitarimą, kurio rezultatas buvo gerai žinomi Paryžiaus principai. Jais grindžiamos beveik visos pagrindinės šiuo metu pasauliniu mastu taikomos katalogavimo taisyklės. Tai buvo nepaprastai svarbus žingsnis link katalogavimo praktikos tarptautinio suderinamumo, kuris iki šiol tebėra garbingas IFLA tikslas. Naujieji tarptautiniai katalogavimo principai jau paskelbti, jie atspindi viso pasaulio katalogavimo taisyklių rengėjų ir ekspertų nuomonę.

Reikšminiai žodžiai: tarptautiniai katalogavimo principai.

2001 m. Natalija Kasparova iš Rusijos valstybinės bibliotekos priminė Katalogavimo sekcijai, kad nuo Paryžiaus principų paskelbimo jau praėjo 40 metų ir kad atėjo laikas juos peržiūrėti atsižvelgiant į šiandienos kontekstą. Šio priminimo pasekmė buvo keletas pasaulyje surengtų regioninių pasitarimų. Regioniniuose IFLA pasitarimuose buvo siekiama praplėsti keitimosi katalogavimo informacija pasauliniu mastu galimybes skatinant standartų, skirtų bibliotekų katalogus sudarančių bibliografinių ir autoritetinių įrašų turiniui, plėtrą.

Buvo siekiama:

- parengti, o vėliau – peržiūrėti ir atnaujinti 2003 m. Frankfurto pasitarimo principų išdėstymo projektą, – paskutinis projektas yra 2005 m. rugsėjo mėn.;

- išsiaiškinti, ar įmanomas didesnis sutarimas dėl katalogavimo praktikos;

- parengti rekomendacijas dėl galimų būsimų tarptautinių katalogavimo taisyklių. Tai būtų taisyklių rengėjams skirtos taisyklės, nustatančios normas, kurios bendru sutarimu būtų privalomos visoms katalogavimo taisyklėms.

2007 m. baigėsi penkių regioninių pasitarimų ciklas. Pirmasis jų surengtas 2003 m. Frankfurte, Vokietijoje, ir buvo skirtas Europos ir AACR katalogavimo taisyklių rengėjams bei katalogavimo ekspertams.

Pirmajame pasitarime dalyvavo 54 ekspertai iš 32 Europos šalių, taip pat įvairių taisykles kuriančių organizacijų atstovai (buvo lyginama 16 taisyklių rinkinių), AACR rengėjų atstovai iš Jungtinės Karalystės, Australijos ir Jungtinių Valstijų (Kanada taip pat turi savo atstovą AACR2 komitete, tačiau jis į Frankfurto pasitarimą neatvyko).

Antrajame regioniniame pasitarime, įvykusiame 2004 m. rugpjūčio mėn. Buenos Airėse, Argentinoje, buvo užsiregistravę 45 dalyviai, tarp jų – 14 Lotynų Amerikos ir Karibų šalių atstovų. Internetinėse diskusijose dalyvavo dar ir kitų šalių atstovai. Šiame pasaulio regione nėra nė vienos taisykles kuriančios organizacijos, o pagrindinės šio regiono šalyse taikomos taisyklės yra AACR2 arba prancūzų AFNOR. Pasitarimas vyko anglų ir ispanų kalbomis, šiomis kalbomis buvo skelbiama ir jo medžiaga.

Trečiajame regioniniame pasitarime, surengtame 2005 m. gruodžio mėn. Kaire, Egipte, buvo užsiregistravę 95 dalyviai, tarp jų – atstovai iš 17 arabiškai kalbančių Artimųjų Rytų šalių. Internetinėse diskusijose ir balsavime dėl rekomenduojamų projekto pakeitimų bei ICP žodyno dalyvavo ir kitos šalys. Šiame regione irgi nėra taisykles kuriančių organizacijų, o daugelyje šalių taikomos AACR2 arba prancūzų AFNOR. Šio pasitarimo ataskaita prieinama anglų ir arabų kalbomis.

Ketvirtasis IME ICC pasitarimas buvo skirtas Azijos taisyklių rengėjams ir katalogavimo ekspertams. 44 iš jų dalyvavo 2006 m. rugpjūčio mėn. Seule, Korėjoje, surengtame pasitarime, kuris vyko Korėjos nacionalinėje bibliotekoje. Jame buvo atstovaujama taisykles kuriančioms organizacijoms iš Japonijos, Korėjos ir Kinijos. Pasitarimas vyko anglų, japonų, kinų ir korėjiečių kalbomis.

Penktasis ir paskutinis IME ICC pasitarimas įvyko 2007 m. rugpjūčio mėn. ir buvo skirtas Afrikos šalims, esančioms į pietus nuo Sacharos. Pasitarimą organizavo Pietų Afrikos nacionalinė biblioteka Pretorijoje. Jame dalyvauti buvo pakviesti 53 katalogavimo ekspertai iš 27 šalių. Šiame regione taip pat nėra taisykles kuriančių organizacijų, ir daugelyje šalių taikomos AACR, prancūzų

AFNOR arba ISBD. Pasitarimas vyko anglų kalba, o jo medžiaga prieinama anglų, prancūzų ir portugalų kalbomis.

Kiekvienam IME ICC pasitarimui skirtos interneto svetainės visomis to pasitarimo kalbomis. Šiose svetainėse skelbiamos kai kurių šalių ataskaitos ir pranešimų, principų bei žodyno vertimai. Visos svetainės prieinamos IFLANET.

Susitarimo dėl principų ir susijusių tikslų bei pagrindinių taisyklių proceso pradžioje buvo parengtas dokumento projektas kartu su pridėdamuoju žodynu, jie buvo aptariami kiekvieno pasitarimo metu, o po kiekvieno pasitarimo buvo balsuojama dėl alternatyvios redakcijos ir pasiūlymų. Proceso pabaigoje buvo bendrai susitarta dėl teksto redakcijos, taip pat žodyno terminų ir apibrėžčių įvairiomis kalbomis. Didelėmis pastangomis buvo pasiektas ta pačia kalba kalbančių šalių susitarimas dėl terminų, ypač tai susiję su anglų, prancūzų, ispanų ir portugalų kalbomis.

Susitarimas buvo pasiektas baigiamuoju balsavimu 2008 m. gruodžio mėn., o patvirtinti principai ir žodynas paskelbti IFLANET 2009 m. vasario mėn.

Leidinyje *IFLA Cataloguing Principles: the Statement of International Cataloguing Principles (ICP) and its Glossary*, išleistame „Saur“ leidyklos, paskelbti principai ir jų žodynas, taip pat principų ir ICP žodyno vertimai į 20 kalbų. Jame yra skyrius, kuriame nušviečiamas rengimo procesas, pateikiamos daugelio organizatorių ir rėmėjų padėkos, taip pat dalyvių iš įvairių šalių nuotraukos.

Principus sudaro šie skyriai:

Įžanga;

1. Taikymo sritis;
2. Bendrieji principai;
3. Entitetai, atributai ir santykiai;
4. Katalogo tikslai ir funkcijos;
5. Bibliografinis aprašas;
6. Kreipties elementai;
7. paieškos galimybių pagrindai;

ICP žodynas.

Atkreipiame dėmesį, kad skyriai apima ne tik bendruosius principus, bet ir tikslus, siūlomas taisykles, taip pat principų žodyną.

Įžangoje nurodoma, kad šie principai taikomi visų rūšių medžiagai aprašyti ir prieigai prie jos, – skirtingai negu Paryžiaus principai, kurie buvo skirti daugiausia tekstams. Šie naujieji principai taikomi ne tik pirmojo elemento pasirinkimui ir jo formai, bet ir prieigai, ir ne tik bibliografiniams įrašams, bet ir autoritetiniams įrašams. Principuose teigiama, kad jie remiasi turtingomis pasaulio katalogavimo tradicijomis ir FRBR bei FRAD konceptualiais modeliais, taip pat FRSAR. Visa tai sudaro principų pagrindą, ir mes ketiname laikytis pamatinių informacijos organizavimo, kontroliuojamos prieigos teikimo bei bibliografinių santykių nuostatų.

Pasak Elaine Svenonius¹, principai yra bibliografinės kalbos, vartojamos bibliografinėi sistemai kurti, konstravimo direktyvos. Principai yra taisyklių rengimo gairės; tikslai yra tai, kokias funkcijas mes norėtume priskirti sistemai, pavyzdžiui, padėti vartotojams rasti visus išteklius, susijusius su asmeniu; o taisyklės yra specifinės gairės šiems tikslams pasiekti.

1961 m. Paryžiaus principais buvo siekiama maksimaliai išnaudoti kortelinio katalogo technologines galimybes pateikiant pagrindinius įrašus ir papildomuosius įrašus.

Naujieji katalogavimo principai apima ir bibliografinius, ir autoritetinius įrašus, taip pat visas išteklių rūšis. Kadangi principai skirti taisyklių kūrėjams, iš pradžių pateikiama katalogavimo principus pagrindžianti bendroji nuostata – pirmiausia galvoti apie vartotoją.

Norėtume, kad būsimos taisyklės būtų nesunkiai suprantamos ir apimtų tik tiek metaduomenų, kiek reikalinga vartotojo užduotims atlikti, atitiktų įprastos vartosenos, išsamumo, būtinumo, ekonomijos principus – nurodytų pateikti tikslius duomenis ir minimalų skaičių reikalingų elementų, identifikuojančių išteklius. Tikslumo ir įprastos vartosenos principu taip pat grindžiamas būtinumas aprašyti išteklius ir pateikti vardų formas taip, kaip yra pačiame ištekliuje, ir šiuos duomenis naudoti ištekliams identifikuoti. Be to, kataloguotojas turi įtraukti duomenis, kurie padėtų orientuoti vartotoją į susijusius išteklius, todėl duomenys turi būti nuoseklūs, standartizuoti ir suteikti integralumo. Jei tam tikru atveju kataloguotojui atrodo, kad principai vienas kitam prieštarauja, jis turi priimti pagrįstą, praktišką sprendimą. Principais siekiama padėti kataloguotojui nuspręsti, kaip aprašyti bibliografinius išteklius ar sukurti prieigą prie jų.

Toliau ICP apibūdinami tikslai, t. y. katalogo funkcijos, įgalinančios atlikti specifines vartotojo užduotis. Šie tikslai grindžiami FRBR vartotojo užduotimis *rasti, identifikuoti, atrinkti ir gauti*, taip pat papildoma užduotimi – padėti vartotojams, tyrinėjantiems bibliografinį universumą, *orientuotis* bibliografiniuose įrašuose ir autoritetiniuose duomenyse.

Šiuo atveju *rasti* reiškia turėti galimybę rasti visus išteklius, susijusius su tam tikru asmeniu, arba rasti konkretų kūrinį.

Identifikuoti reiškia pateikti pakankamai entitetą aprašančių duomenų, pavyzdžiui, kad būtų galima atskirti asmenis, turinčius tokį pat vardą, papildomai gali būti užrašomos svarbios datos.

Atrinkti reiškia suteikti vartotojui galimybę pasirinkti išteklių, atitinkantį jo reikmes tam tikrai turinio rūšiai arba tam tikrai laikmeniui, pavyzdžiui, knygą ar skaitmeninę versiją.

¹ Svenonius, Elaine. *The Intellectual Foundation of Information Organization*. Cambridge, MA: MIT Press, 2000, p. 67-68. (ISBN 0-262-19433-3).

[sigyti arba *gauti* reiškia suteikti informaciją taip, kad vartotojas galėtų faktiškai gauti vieneta naudojimui, pamatyti skaitmeninę versiją arba sužinoti, kaip nusipirkti ar pasiskolinti egzempliorių.

Orientavimas priklauso nuo santykių pateikimo ir logiško duomenų išdėstymo atvaizduojant, kad vartotojui būtų aiškiai nurodomas kelias, kaip rasti susijusius kūrinius, išraiškas, apraiškas, vieneta, susijusius asmenis, kolektyvus ar gimines, sąvokas, objektus, įvykius ar vietas.

5 ir 6 skyriai labiau primena konkrečias taisykles, skirtas bibliografiniam aprašui ir kreipties elementams.

Rengiant bibliografinį aprašą nurodoma laikytis tarptautiniu lygiu pripažinto standarto; bibliotekoms toks standartas yra ISBD.

Nurodoma, kad kreipties elementai turi būti sudaromi laikantis principų ir kad turi būti užrašomos aprobuotos formos, formų variantai ir identifikatoriai.

Toliau nurodoma, kad aprobuotiems kreipties elementams (kurie seniau buvo vadinami aprobuotais pradmenimis) sudaryti turi būti vartojama ta kalba ir rašto sistema, kuri randama apraiškose originalo kalba ir rašto sistema, tačiau jiems sudaryti gali būti vartojama kalba ir rašto sistema, labiausiai tinkanti vartotojams. Nurodoma, kad, jei įmanoma, per kreipties elementą turi būti suteikiama prieiga originalo kalba ir rašto sistema ir kad transliteracija į kitas rašto sistemas turi atitikti tarptautinį rašto konversijos standartą.

Taip pat pateikiamos taisyklės, nurodančios, kurį vardą vartoti kaip aprobuotą kreipties elementą, iš esmės leidžiančios pasirinkti tik vieną iš daugelio esamų ir teikti pirmenybę tam vardui, kuris dažniausiai vartojamas apraiškose arba yra gerai žinomas, priimtinas katalogo vartotojams. Kiti vardai turi būti įtraukiami kaip vardų variantai, vartojami tolesnei paieškai.

Jei laikui bėgant pasikeičia kolektyvų vardai, jie turi būti susiejami nuorodomis.

Pasirenkant vardo pirmąjį žodį, būtina laikytis tos šalies ir kalbos, kuri labiausiai susijusi su entitetu, normų ir pateikti papildomų identifikuojančių požymių, kurie padėtų diferencijuoti vardus.

Baigiamajame skyriuje aptariamos paieškos galimybės. Išvardijami 6 esminiai kreipties elementai (arba kiti pateiktini elementai) bibliografiniams įrašams, pradedant aprobuotu kreipties elementu kūrėjo vardui arba pirmajam įvardytam

kūrinio kūrėjui, taip pat pagrindinė antraštė, išleidimo ar publikavimo metai, kontroliuojami kūrinio dalykiniai terminai ir (arba) klasifikaciniai indeksai, taip pat standartiniai numeriai, identifikatoriai ir registracinės antraštės.

Esminiai kreipties elementai autoritetiniams įrašams yra entiteto aprobuotas vardas ar antraštė, entiteto identifikatoriai, entiteto vardų variantai ir vardo ar antraštės formų variantai.

Tiek bibliografiniams, tiek autoritetiniams įrašams siūloma sudaryti papildomus kreipties elementus – publikavimo vieta, turinio rūšis, laikmenos rūšis, kuriuos kai kurios bibliotekos gali laikyti privalomais. Galiausiai primenama, kad atvaizduojami duomenys turi būti pateikiami logine seka, kuri būtų patogi vartotojui, pageidautina, pagal standartą, atitinkantį kreipties elementų ir atvaizduojamų duomenų kalbą ir rašto sistemą.

Dabar, kai IFLA nustatė standartą, juo grindžiamų taisyklių kūrimas ir priežiūra priklauso nuo kitų institucijų. Kaip tik tai keletą metų buvo daroma Italijoje, ir 2008 m. buvo paskelbtos naujos tos šalies katalogavimo taisyklės. Taip pat AACR priežiūros komitetas laikė, kad būtina parengti katalogavimo taisykles, kurios savo pobūdžiu būtų labiau tarptautinės. Konferencijoje, skirtoje AACR2 ateities perspektyvoms, įvykusioje 1997 m. Toronte, Kanadoje, Jungtinis vykdomasis komitetas inicijavo projektą, skirtą naujų taisyklių, pavadintų *RDA: Resource Description and Access*, rengimui. Šios taisyklės grindžiamos IFLA principais, FRBR ir FRAD konceptualiais modeliais, taip pat ISBD. Jos rengiamos atsižvelgiant į žiniatinklyje pateikiamos informacijos ateitį, tačiau gali būti taikomos ir korteliniais katalogams arba net knyginiais katalogams ar kitoms bibliografinės apskaitos priemonėms.

IFLA veikla, skirta bibliografinės apskaitos pagrindams, tebėra svarbi plėtojant keitimąsi bibliografiniais ir autoritetiniais duomenimis tarptautiniu lygiu. Pastarojo dešimtmečio IFLA pasiekimai džiugina, ir tikiuosi, kad IFLA ir toliau vadovaus šiai pasauliniu mastu svarbiai veiklai, kurios tikslas – teikti tobulesnes paslaugas vartotojams.

Iš anglų kalbos vertė T. Auškalnis

Parengta pagal pranešimą, skaitytą 2009 m. Milane (Italija) vykusioje 75-ojoje IFLA konferencijoje.